

ФРАНЦУСКИ КРИВИЧНИ ЗАКОНИК ИЗ 1791. ГОДИНЕ.

СТАРИ РЕЖИМ, РЕВОЛУЦИЈА И ЗАКОНИК

Све до Револуције, у Француској није било значајнијих покушаја кодификовања кривичног права. За такав подухват није постојао ни минимум објективних претпоставки. Феудална расцепканост и изузетно компликован правни систем подразумевали су и мноштво извора права. Њихов домашај, са изузетком канонског права, по правилу је био ограничен или на одређену територију, или на поједине категорије становника. Тек са учвршћивањем апсолутне монархије у XVII веку, краљевске ордонансе (закони) добијају већи значај као извори права који производе дејство на читавој државној територији. Како су се ордонансе тек посредно дотицале конкретне материје кривичног права, судови су се у овој области јурисдикције све до Револуције налазили у процепу између њих, обичајног права и судске праксе. Волтер је забележио да у Француској постоји сто четрдесет зборника обичајног права који имају снагу закона, а скоро сви се међусобно разликују; шта више, нема зборника који није праћен са по неколико књига коментара где о истом питању често постоје сасвим опречна становишта, па судови уопште нису начисто чега заправо треба да се придржавају. Отуда и релативно велика самосталност феудалних судова у одређивању врсте и висине казне у оним случајевима за које у првом степену није био надлежан краљевски суд. Важило је начело да судови изричу казне према сопственом нахођењу (*"les peines sont arbitraires dans ce Royaume"*), тако да је у "старом режиму" могла бити третирана као кривично дело и она радња која као таква није била означена ни у обичјаном праву, нити у краљевским ордонансама. У таквим приликама судије су се ослањале на судску праксу, или су се позивале на мишљење појединих средњевековних правничких ауторитета.

Као што се могло и очекивати, Уставотворна скупштина (Конституанта) била је једнодушна у ставу да треба донети јединствен кривични законик за читаву државу - јасан, прегледан и разумљив сваком грађанину Француске. Уосталом, овај став је имао своје формално утемељење и у тек донетој Декларацији о правима човека и грађанина; практично остваривање неких њених начела (чланови 6,7,8 и 9 нарочито) било је формално-правно неизводљиво без радикалне реформе кривичног законодавства.

Дебата о Пројекту кривичног законика прилично јасно одсликава да код огромне већине посланика Конституанте постоји свест о значају, повезаности и узајамној условљености прокламованих високих начела Револуције са једне стране, и, са друге стране, новог законодавства које треба да буде гаранција и инструмент за њихово што потпуноје оживотворење. Садржај Пројекта и највећи број усвојених решења суштински јесу темељита критика дотадашњег француског кривичног права, па и више од тога: био је то, објективно узевши, један обрачун са целокупним правосуђем "старог режима" у Француској, па и са феудалним правом и правосуђем

уопште. Старом феудалном праву је супротстављено ново, буржоаско.

Доношење Кривичног законика 1791. године јесте једна од најважнијих епохалних доприноса Француске револуције одређивању и обликовању основних правних и политичких појмова, идеала и начела савременог доба. Зато и значај упознавања са овим догађајем од пре равно двеста година вишеструко превазилази оквире привидно једне епизоде из пребогатог законодавног рада током Револуције. Ту и тада су (а не 1810. године у Наполеоновом Кривичном законнику, како се често погрешно мисли и пише) положени темељи модерног кривичног права какво данас познају све цивилизоване државе такозваног европско-континенталног правног система.

ПРОЈЕКТ ЗАКОНИКА ПРЕД ПОСЛАНИЦИМА КОНСТИТУАНТЕ

Разматрању и усвајању Пројекта кривичног законика Конституанта је посветила двадесет својих седница. У име Уставотворног одбора и Одбора за кривично законодавство ове Скупштине, известилац је реферат о Пројекту поднео 23. маја 1791. Расправа је отворена 30. маја. Највећи број седница посвећених Пројекту одржан је током месеца јуна (четрнаест); јула је Пројект разматран само једном, па затим 19. септембра, да би 25. септембра у целини био усвојен.¹

До 21. јуна Пројект је разматран у релативно мирној скупштинској атмосфери. Тога дана, међутим, догађаји у Паризу и у читавој Француској попримају другачији ток. Краљев покушај бекства, његово хапшење у Варену и спровођење у Париз усковитлаће читаву политичку позорницу и наметнути Конституанти сасвим другачији дневни ред: суспендовање краљевих надлежности у законодавству, затварање државних граница због могуће стране интервенције, регрутовање нових добровољаца услед неповерења у краљевску војску и њене команданте... Још истог дана када се сазнало за краљево бекство (21. јуна), у Конституанти су се чули отворени позиви Скупштини да одмах прогласи републику. Расправа о Пројекту је прекинута. Настављена је 27. јуна, када се поверовало да ће се растући демократски и антимонархијски талас стишати једном измишљотином у чијем фабриковању је свој удео имала и Конституанта - да је Луј XVI заправо био отет. Ни други покушај наставка дебате о Пројекту 1. јула није био успешнији: прекинуо ју је посланик Малуе (Malouet) саопштавајући да је на самим вратима зграде у којој заседају залепљен плакат који позива на укидање краљевске власти. То је покренуло читаву лавину полемика и реплика које су потпуно засениле наставак расправе о Пројекту. Последње две седнице Конституанте посвећене Законнику (19. и 25. септембра) одвијају се у крајње напетом, па и мучној атмосфери изазваној догађајима током

1 Пројекат КЗ, реферат Лепелетјеа, садржај расправа и коначан законски текст објављени су у *Archivesparlementaires*, I série, t. XXVI, XXVII et XXXI. Опширно су цитирани и у следећим радовима: Carnot M, *Commentaire sur le Code pénal*, с.л. 1825; Cohen L. et Gugot B, *L'oeuvre législative de la Revolution*, Paris, 1913; Esmein, *Histoire de la procédure criminelle en France*, с.л. 1882; Garçon E, *Le droit pénal, origines, évolution, état actuel*, s.l. 1922; Rémy, *Les principes généraux du Code pénal de 1791*, Paris 1910; Seligman E. *La justice en France pendant la Révolution*, Paris 1901; Утевский, Б. *Уголовное право Французской буржуазной революции*, Сов. Юстиция, Н. 5 и 6, Москва, 1939; Исаев М, *Вступительная статья к "Французскому уголовному кодексу 1810.г."* Москва 1947, стр.7-44.

јула и августа (масакр педесетак републиканаца на Марсовом пољу у Паризу 17. јула, затварање Кордиљерског клуба, укидање већег броја демократских новина, Пилничка декларација од 27. августа којом аустријски цар и пруски краљ посредно прете револуционарима спољном интервенцијом).

Највећи број посланика Конституанте је током дебате испољио израито негативан однос према кривичном праву дореволуционарне Француске. Зато се може рећи да је известилац Лепелетје у реферату који је одражавао његове личне ставове и ставове чланова Одбора који су израдили Пројект, у великој мери погодио и владајуће расположење у Скупштини.² Дореволуционарно кривично право у Француској он је описао овим речима: "У безобличном хаосу наших старих установа, скоро на сваком кораку су вређани морал и човечност. Безазлени поступци и ситни прекршаји проглашавани су за тешке злочине. Чак је и само постојање сумње да је извршено кривично дело често доводило до изрицања исте казне као да је дело и заиста учињено. Није било сразмере између тежине кривичног дела и казне. Ужасна мучења смишљена још у доба варварства задржала су се и у веку просвећености...Неповезане законске уредбе без система, донете у различитим епохама по диктату потреба датог тренутка, никада кодификоване, разасуте по дебелим зборницима, час предаване забораву, час поново извлачене на светлост дана и враћане у живот, одредбе чија се бесмислена окултност исправљала другом врстом злоупотреба - самовољом судија...Још давно је глас човечности кроз филозофију и књижевност разобличио пред јавношћу ове мрачне заблуде нашег кривичног законодавства"... Конституанти је запало да спроведе ову дуго очекивану реформу која мора да постоји веза и сагласност између природе кривичног дела и природе казне: онај ко је испољио суровост, мора и сам да трпи физички (али не у смислу класичне телесне казне која се има сасвим укинути); казна за кривична дела произашла из лењости треба да подразумева и тежак рад; за дела која учини "ситна и подла душа" казне треба да су бешчастеће. Доследно се мора спровести принцип једнакости пред законом. Лепелетје подсећа посланике да је овај принцип већ проглашен у Декларацији права човека и грађанина и у Закону од 21. јануара 1790. године.³ "Биће то велики и користан пример - каже Лепелетје - када се

2 Лепелетје (Lepelletier de Saint-Fergeau, 1760-1793) један је од најактивнијих чланова Уставотворне скупштине. Мада је у Скупштину државних сталеча својевремено ушао као представник париског племства којем је и сам припадао, међу првима се придружио посланицима Трећег сталеча. Знатно је допринео спровођењу судске реформе будући да је до Револуције био високи саветник Париског парламента (суда). Касније ће у Конвенту гласати за погубљење Луја XVI и већ сутрадан (20. јануара) бити мучки убијен од стране једног краљевског гардисте. Проглашен је за "мученика слободе", па је његова биста стајала на почасном месту у сали Конвента.

међу осуђеницима види и један министар на издржавању подуже временске казне зато што је његов преступ озбиљно нашкодио отаџбини, или када неко од оних који су били неприкосновени осети тежину истих оних окова на које је раније по сопственом нахођењу осуђивао чак и невинне." Најзад, казне морају бити одређене, тј. "за свако кривично дело мора тачно да буде утврђена и казна". Овај захтев за апсолутно одређеним казнама доведен је у везу са организовањем нових поротних кривичних судова који ће судити на основу овога Закона; било је предвиђено да поротници утврђују чињенице, а судија да изриче казну. "Судија зна само чињенице које је порота изнела у свом вердикту и има да у Законику само пронађе тачно одређену казну за конкретно дело, тј. његов једини задатак је да осуди кривца на ту казну" - објаснио је Лепелетје посланицима. Уз ова основна начела нове казнене политике, он је Скупштини предложио још три: казне треба да буду дуготрајне, да се извршавају јавно и у месту где је дело учињено.

Састављачи Пројекта су тежили да казна осим репресије има за циљ и поправљање криваца. Доследно се придржавајући тога, они нису били предвидели ни смртну казну, ни казну доживотне робије. У Лепелетјеовом реферату је то овако образложено: "Безнађе и очај, то су најварварскије казне и једине које друштво нема право да изриче! И зато, нека оно што ћемо ми утврдити изазове покајање у срцу кривца и остави му наду да ће се повратити у частан живот."

Лепелетје се у свом реферату није ближе дотицао пројектованих одредби посебног дела будућег законика. "Видећете, рекао је, да је из посебног дела коначно ишчезло мноштво имагинарних кривичних дела којих су биле препуне наше старе законске збирке. Више нећете наћи кривична дела као што су јерес, повреда небеског величанства, светогрђе, вражбина и магија, дакле дела чије је само ислеђивање вређало управо Бога и због којих је у име неба проливано толико крви на земљи." Законик више не штити закуп државних пореза, "тај срамни споменик угњетавања и деспотије који је браћен осуђивањем на галије, па чак и смртном казном", а не познаје ни таква кривична дела "која су се састојала не у томе да је штампана лоша књига, већ у томе да је добра књига издата без дозволе...Нема више ни оних одредби које се тичу лова, у којима се за места са племенитом дивљачи показивала већа брига него ли за безбедност људских станишта."⁴

Конституанта је прихватила Лепелетјеову сугестију да се не разматра члан по члан Пројекта, већ да се посланици усредсреде на основна, начелна питања. Тако су питању смртне казне, на пример, они посветили читаве три седнице; било је много спорова и различитих мишљења и о казнама лишења слободе, о праву помиловања, о покушају (нарочито код кривичних дела против државе), о нужној одбрани. Већина учесника у тим расправама залагала се за потпуни раскид са кривичним правом дореволюционарне Француске, показујући на тај начин колико су њихови назори били истовремено дубоко прожети начелима просветитељске философије.⁵

3 У чл.6 Декларације уз остало стоји да закон "мора бити исти за све, било да штити, било да кажњава." У поменутом закону пак, у чл. 2 је одређено да "истоврсна кривична дела морају бити кажњавана истим казнама, независно од ранга и статуса кривца."

4 До Револуције, право на лов имали су само феудалци, сениори. Сељаци нису смели да лове чак ни у сопственим шумама, па ни да оружјем бране усеве од штеточина, ни себе од дивљих звери!" Повреда ове привилегије је у Француској вековима повлачила чак и смртну казну.

5 Приближно половину Уставотворне скупштине чинили су правници, а три четвртине

Осећало се да Скупштина тежи да створи један законик на сасвим новим принципима, на принципима "које диктира разум", како су сами истицали. Посланици су се у својим дискусијама позивали на ауторитете као што су Монтескје, Русо, Чезаре Бекарија. Било је много позивања на природно право, будући да су и сами аутори Пројекта њиме били понесени (за нужну одбрану, на пример, они користе израз "природна одбрана"). "Ако некога могу да спасим само убивши другога, тада ја поступама сагласно природном праву које настоји да човечношћу сједини све добре против злих, па друштвено право то мора да гарантује" - узвикивао је у Скупштини Дипор, велики правник и састављач процесних закона Конституанте.⁶ Неки посланици, пак, у својим дискусијама се позивају чак и на законе старе Атине и Рима из доба републике, те на лоше примере из Цезарове владавине, Цицеронове говоре...Колико је маште и емоција уношено у поједине говоре, показује и излагање једног посланика који је својом патетиком надвисио све друге; он је, наиме, предлагао да извршење смртне казне над оцеубицом треба да има спектакуларан, чак обредан карактер, "да се кажњавање кривца претвори у трагичан величанствен приказ, најсуморнији и најпотреснији, да тај ужасан дан постане дан жалости у отаџбини...Нека сва срца - вели - буду испуњена саосећањем према судбини несрећника покошеног мачем правде, нека се његовим посмртним остацима укажу погребне почести...нека поједине сцене ове трагедије погоде сва људска осећања и удахну најсветије поштовање према човековом животу...као пример који ће утицати на нарав и оних које трајна склоност неприметно вуче ка злочину"...

ОСНОВНА РЕШЕЊА ИЗ ЗАКОНИКА

Већ се и у самој структури Законика уочава настојање његових творца да ово њихово дело буде што ближе једном универзалном обрасцу кривичног законодавства новог доба. Први пут у целокупној правној историји овде се срећемо са једним кривичним закоником који, уз занемарљива одступања, има своју потпуну, унапред постављену и доследно спроведену систематику. Чине га два јасно одвојена дела који - мада изричито не носе такве наслове - у суштини јесу оно што ће се касније у теорији и законодавству означавати као општи и посебан део. Аутори су први део насловили са *Des condamnations* (најприближније: о осудама, о осуђивању), а други са *Des crimes et de leur punition* (О злочинствима и њиховом кажњавању).

Први, општи део, има седам глава са седамдесет чланова од којих тачно половина отпада на прву главу (О казнама уопште). Преостале главе носе називе према материји коју регулишу: поврат, суђење у одсуству окривљеног, дејство осуде, утицај узраста на врсту и висину казне, застарелост, рехабилитација. Суштински, општем делу Законика припада и глава о саучесништву, мада су је аутори Законика дали као трећу главу посебног

посланика Трећег сталежа адвокати и судије нижих, провинцијских судова. Сви су они били "у току са укупним духовним струјањима последњих тридесетак година", вели Селигман у поменутом делу, стр. 129.

6 Дипор (Адриен Жан Францоис Дупорт, 1759-1798), попут Лепелетјеа, на Скупштину државних сталежа долази као посланик париског племства, али се и он одмах приклања Трећем сталежу. Као члан тзв. тријумвирата (са Барнавом и А.Ламетом) испочетка делују са либералних позиција. Знатно је допринео реорганизацији правосуђа, а нарочито завођењу поротног суђења.

дела (без икаквог објашњења за ово, очигледно одступање од сопствене концепције). Из самих наслова глава се запажа да у Законнику нема неких, данас веома важних и незаобилазних правних института као што су нпр. покушај, олакшавајуће и отежавајуће околности, а нема ни општих одредби о психичким својствима и стањима учинилаца. Будући да правноисторијски научни приступ једном старом законском тексту дозвољава његово оцењивање искључиво у оквирима времена и друштвеног окружења у којем је настао, може се рећи да је мерен аршином сопственог времена овај Законик заправо једна епохална новина. Шта више, када се посматра кроз призмину дотад важећег законодавства, као и оног које му је претходило, види се да је он изузетно богат, детаљан, хуман и уопште један законик окренут не само актуелној стварности, већ много више будућности.

Као легислатурни првенац тзв. класичне школе у кривичном праву, Законик је највећу пажњу усмерио на казни систем. Безграничну и никада до краја извесну спирали репресија феудалног правосуђа, он уништава једноставном, али револуционарном по својим последицама одредбом о укидању свих казни које нису прописане у самом Законнику, набрајајући истовремено оне које судови убудуће могу изрицати. То су:

- Смртна казна
- Робија са принудним радом (*les fers*, дословно: гвожђе, окови)
- Заточење у казненом дому (*la réclusion dans la maison de force*)
- Затвор у самици (*la gêne*)
- Обичан, прост затвор (*la détention*)
- Прогонство (*la déportation*)
- Лишење грађанских права (*la dégradation civique*) и
- Излагање на стубу срама (*le carcan*, дословно: вратни оков)

Смртна казна се, дакле, ипак појављује у коначној законској редакцији, мада је у првобитном тексту Пројекта није било. Уступак духу времена учињен је утолико што је она сведена на "просто лишење живота". У неким дискусијама је, додуше, било предлога да се за поједина тешка кривична дела пре егзекуције одсече шака десне руке, али је преовладало мишљење да треба потпуно предати заборава сурову маштовитост феудалног правосуђа у смишљању телесних и квалификованих смртних казни.⁷ *Робија* је најтежи вид казне лишења слободе: издржава се са топовским ђулетом привезаним за ногу и подразумева тешке послове у рудницима, лукама, арсеналима или на исушивању мочвара. Због усвојеног система апсолутно одређених казни за свако појединачно кривично дело, Законик у свом општем делу не прецизира могуће време трајања робије, али се из посебног дела види да се тај распон креће од четири до двадесет четири годи-

7 Познати криминалиста Жус (*Jousse*) је у свом четвортомном делу (*Traité de la justice criminelle en France*) објављеном 1771. године побројао следеће казне које су у то време примењивале у Француској: спаљивање, черечење помоћу четири коња, одсецање главе, вешање, бушење језика усијаним гвожђем, одсецање језика, жигосање, бичевање, привремено или доживотно прогонство из земље, осуда на галије, вучење на решетки до места извршења главне казне, тамница, излагање на стубу срама, оков око врата, јавно покајање, водање по улицама са "шеширом" од сламе, новчана глоба, опомена, саветовање и принудно давање добротворног прилога.

8 Равајак (*Ravaillac*), убица француског краља Анрија IV, кажњен је 1610. године тако што му је најпре усијаним клештима кидани комади меса са груди, бедара и ногу; десна рука му је затим спаљена на сумпорном пламену, а све ране су заливане врелом смесом од растопљеног олова, црвеног воска, уља и сумпора; онда је помоћу четири коња рашчеречен на делове који су сасецкани на сасвим ситне комаде бацани у ватру...

не. Жене се не окувају и не нагоне на најтеже послове, већ ову казну издржавају у *казненом дому* (la réclusion). *Затвор у самици*, као нешто лакши вид лишења слободе, треба, по Законику, да се издржава у светлој просторији; осуђени се не окува, мада се Лепелетје током дискусије о Пројекту лично залагао да се ови осуђеници ипак окувају током једног дана у месецу, када би у самицу био довођен "народ" на очигледну наставу моралног васпитања. Према посебном делу Законика, ова казна се креће у распону од две до двадесет година. Трећа, најлакша казна лишења слободе јесте *обичан, прост затвор*; за поједина злочинства која предвиђа посебан део Законика, његово трајање је од две до двадесет година. Обавезна правна последица осуде на било коју казну лишења слободе јесте губитак свих права везаних за "активан статус грађанина", а за време издржавања казне осуђени су били лишени пословне способности.

Прогонство је једина казна у Законику која има доживотно дејство. Њиме се, по речима Лепелетјеа, "друштво ослобађа непоправљивог преступника"; досуђује се код поновне осуде једног те истог лица за било које теже кривично дело (а по мишљењу законодавца, тежа су сва она дела за која у Законику није као једина казна предвиђено лишење грађанских права или само казна излагања на стубу срама). Прогнано лице се депортује у прекоморске поседе Француске, али тек пошто у Француској до краја издржи примарну казну лишења слободе.

За новоуведену казну *лишења грађанских права*, Лепелетје вели да је својствена слободним земљама "у којима је велика част имати статус пуноправног грађанина". Према Законику, чин лишавања грађанских права одвија се јавно, на главном градском тргу и у присуству чланова суда; "Ваша је отаџбина дошла до уверења да је доказана ваша нечасна делатност, па вас закон и суд стога лишавају звања француског грађанина" - речи су које секретар суда упућује осуђеном; овај се потом два сата јавно излаже на стубу срама; изнад њега се поставља табла са именом и кривичним делом за које је осуђен.

Излагање на стубу срама је у Законику предвиђено и као самостална, и као супсидијарна, и као кумулативна казна. Појављује се (такође у двочасовном трајању) као замена за казну лишења грађанских права онда када је кривац женска особа, странац или рецидивист. На стубу срама су излагани и кривци осуђени на неку од казни лишења слободе, па се овде оно појављује као кумулативна казна: за осуђене на робију или заточење траје осам часова, за оне осуђене на самицу траје четири, а за осуђене на затвор - два часа.

Новину у Законику представљају детаљне одредбе о рехабилитацији осуђиваних лица. Њоме се бришу све последице и сва ограничења проишлаго из осуде. Рехабилитација се може тражити по истеку десет година од издржане казне. Молба се упућује Општинском одбору оног места где је подносилац живео последње две године. Чланови Одбора о молби одлучују гласањем. Уколико је одлука позитивна, чин "грађанског крштења" се обавља јавно на свечаној седници суда. Уношењем у Законик ових одредби, Конституанта је и формално укинула рехабилитацију "по краљевој милости". Отишла је и даље, па је укинула и дотадашње краљево право помиловања, преневши га на највише законодавно тело.

Део Законика о кривичној одговорности малолетника такође јесте нешто сасвим ново у ондашњем кривичном законодавству. Законик није

поставио доњу старосну границу апсолутне кривичне неодговорности, али је оштро разликовао да ли је лице са ненавршених шеснаест година живота учинило кажњиво дело са расуђивањем (*avec discernement*) или без њега. У другом случају је ослобађано кривичне одговорности и суд је, зависно од околности, имао две могућности: да такво лице врати родитељима, или да га упути у поправни дом (*la maison de correction*) за неко време, али најдуже до навршене двадесете године живота. Ако је пак суд утврдио да је малолетник делао са способношћу расуђивања, казна је обавезно ублажавана: смртна казна се има заменити упућивањем у поправни дом на двадесет година, а робија, заточење и затвор замењују се за боравак у дому у једнаком трајању прописаном за класичне казне лишења слободе. Малолетници су, осим тога, били поштеђени излагања на стубу срама, али и ово уз један изузетак - код замене смртне казне ипак су морали да буду јавно изложени у трајању од шест сати. Одредбе Законика о малолетницима послужиле као основа не само за наредни француски Кривични законик из 1810. године, већ ће преко овог потоњег ући и у кривичне законике низа европских земаља, укључујући ту и Кнежевину Србију.⁹

Одредбе Законика о саучесништву поставиле су један од темеља новог кривичног права. Према законском тексту, саучесници су подстрекачи и помагачи. Подстрекивање је кажњиво само ако је и заиста дошло до извршења кривичног дела. Давање поклона, наређење и претња јесу три облика подстрекивања које законодавац изричито помиње. Законик познаје и јавно подстрекивање, позивање путем јавних говора, преко штампаних плаката или огласа на делатност која је законима одређена као кажњива; уколико је кривично дело заиста и учињено, онда се овакав подстрекач у погледу казне потпуно изједначава са извршиоцем. Помагач је онај ко је свесно "у циљу извршења кривичног дела" дао кривцу средства, оруђе или оружје које је и послужило за ту намену, или му је непосредно помагао током извршења, одн. садејствовао у другим видовима припремања или олакшавања злочиначког деловања. Овако детаљним одређивањем појма саучесништва, законодавац је прећутно укинуо могућност кажњавања свих других чињења или нечињења која су се у "старом режиму" третирали као саучесништво (нпр. непријављивање или неспречавање неких кривичних дела у ранијој пракси је кажњавано исто као и само извршење).

Општи део Законика не садржи одредбе о покушају кривичног дела. Може се основано претпоставити да је изостављање овако важног института (иначе познатог ондашњим правницима) директно произашло из ресантимента већине чланова Конституанте према дореволюционарном кривичном правосуђу; оно је, наиме, код изрицања казне, покушај тежих кривичних дела по правилу изједначавало са свршеним делом. За разлику од неких других општих кривичноправних института које у Законику не налазимо зато што ће они бити тековина потоњег дугогодишњег развитка правне теорије и праксе, покушај кривичног дела је један институт који је несумњиво био добро познат творцима Законика; то се види и из појединих одредби посебног дела, али и из садржаја расправе о Пројекту. Дебату о установи покушаја подстакло је једно решење из пројекта по којем би се блаже кажњавао однос са страном државом у циљу њеног подстицања на непријатељство против Француске уколико до непријатељства није дошло.

9 У наш Казнителни законик из 1860. године ове одредбе су доспеле посредно - преко Пруског кривичног законика из 1851. на који су се наши законотворци угледали.

Лепелегје и један број посланика подржаће овакво решење, сматрајући да је потребно потенцијалном преступнику оставити "отворена врата за покајање", и доказујући како правичност захтева да се мање зло мора казнити блаже. Као предводник противника оваквог решења појавиће се Барнав.¹⁰ Сматрао је да у оним случајевима где довршења кривичног дела зависи од самог преступника (као нпр. код убиства), за недовршење кривичног дела треба да се пропише блажа казна, како би се тиме подстицао одустанак. Друга је ствар, вели Барнав, када "наступање или ненаступање несреће" више не зависи од кривца, а он је учинио све да дође до последице. Пошто се конкретног расправљало о кривичном делу из групе оних уперених против спољне сигурности земље, Скупштина се приклонила становишту Барнава и Пројект изменила у том правцу да се издајнички однос се непријатељским државама кажњава смрћу независно од тога да ли је, или није дошло до непријатељских дејстава против Француске. Исти аршин је, међутим, касније сасвим погрешно примењен и на одредбу о кажњавању покушаја убиства: и убиство, и покушај, кажњавају се смртном казном, мада је на седници Скупштине 18. јуна било речи о томе да се ове две ствари раздвоје, те да се за покушај убиства предвиди двадесетогодишња робија.

Други, посебан део Законика, има два одељка. У првом, који носи наслов Кривична дела против јавних интереса (*contre la chose publique*) постоји шест глава са укупно седамдесет чланова. Овде су санкциона дела против спољне и унутрашње сигурности земље, устава, ауторитета власти, дела учињена у вршењу службене дужности, те она против јавне својине. Други одељак, Кривичног дела против приватних лица (*contre les particuliers*) има осамдесет и један члан. У његовој првој глави су дела против личности, а у другој - против својине. Правнотехнички, унутар овог одељка је смештена и трећа глава са начелним одредбама о саучесништву које су - по једнодушној претпоставци у целокупној литератури о овој теми - у посебан део Законика доспела због неке редакторске грешке.

Пошто обим једног сумарног прегледа не допушта дубљу правноисторијску анализу појединих кривичних дела предвиђених у Законику, овде ћемо само назначити оно најважније што се назире иза сувопарне казуистике посебног дела. Тако се, рецимо, кроз групу кривичних дела против спољне безбедности земље одсликава конкретан међународни положај револуционарне Француске забринуте због крајње непријатељског држања европских монархија и због могућности да се појединци или групе из земље повезују са њима. Одредбе о делима против унутарње безбедности земље недвосмислено показују свест претежног дела Конститванте да револуционари морају да озбиљно рачунају на противнике изграђивања новог друштвеног уређења Француске. Кривична дела против устава (управо усвојеног на овој истој Скупштини 3. септембра са Декларацијом из 1789. као преамбулом) јасно су обојена борбом Трећег сталежа као носиоца законодавне власти против монархије, у чијим рукама је и даље био знатан део извршне власти. Кроз ову групу одредби законодавно тело је строгим казнама заштићено од могућих противуставних поступака извршне власти,

10 Барнав (Barnave Antoine Pierre, 1761-1793), адвокат из Гренобла, посланик Трећег сталежа на Скупштини државних сталежа. Један од најблиставијих говорника у Конститванти, заступник идеје уставне монархије и идеолог крупне буржоазије. Гиљотиниран после откривања његове тајне преписке са Лујем XVI. Аутор је студије Увод у Француску револуцију (написане 1792. а објављене тек 1843. године)

па није случајно што се у тринаест од укупно двадесет и пет чланова ове главе као потенцијални извршилац кривичног дела појављује управо министар. Група одредби о кривичним делима против ауторитета власти и закона, правноисторијски је значајна и зато што се ту прави пут у кривичном законодавству уопште, супротстављање представницима власти третира не као "повреда величанства", већ као повреда закона ("тог израза опште воље коју сви морају поштовати", вели законодавац). Казуистички карактер Закона се нарочито огледа кроз групу одредби о крађи туђих покретних ствари: законодавац је настојао да унутар двадесет и три члана предвиди што већи број околности у којима уопште може бити учињена крађа. Тиме је показано колико се значај придаје заштити приватне својине која је у Декларацији означена као природно, незастариво, неприкосновено и свето право.

CODE PÉNAL DE FRANCE DE 1791

- Résumé -

L'auteur élabore ce thème en trois blocs dans son article. Dans la première partie sont relevées les caractéristiques dominantes du droit pénal français pré-révolutionnaire qui possédait tous les signes typiques du droit pénal féodal. Dans la deuxième partie sont donnés les traits essentiels du débat sur le Projet du Code pénal dans la Constituante. La troisième partie englobe les solutions fondamentales du Code: les principes généraux, le système de la punition, les innovations législatives représentant le début de la législation pénale européenne de la nouvelle époque. Ces innovations influenceront (indirectement, par le Code pénal français de 1810) tous les codes pénaux européens du XIXe siècle.

L'auteur considère l'adoption du Code pénal de 1791 comme une contribution incontestable et durable de la Révolution française à la construction et à l'élaboration de principales notions juridiques et politiques, des idéals et principes des temps modernes. Ce Code se raccorde à la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789 et se base sur la doctrine du droit naturel, ainsi que sur les plus hautes portées théoriques de la pensée juridique et politique de ce temps-là.

